

УДК 378.018.8:373.5.011.3-051:811(045)

DOI 10.31651/2524-2660-2018-13-5-10

ORCID: 0000-0002-4333-9026

БЕЗЛЮДНА Віта Валеріївна,
доктор педагогічних наук, професор кафедри
іноземних мов, Уманський державний
педагогічний університет
імені Павла Тичини, Україна
e-mail: vitabz@ukr.net

ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА В СУЧАСНІЙ УНІВЕРСИТЕТСЬКІЙ ОСВІТІ

***Анотація.** Розглянуто нормативні документами, що забезпечують практичну реалізацію кінцевих цілей навчання та впровадження реформи іноземної освіти в закладах вищої освіти. Акцентовано увагу на тому, що основна мета курсу «Іноземна мова» у немовних вишах полягає в послідовному формуванні комунікативної професійної компетентності студентів засобами іноземної мови, оволодінні практичними навичками читання й опрацювання інформації, технікою перекладу вузькопрофесійних текстів. Виявлено, що іноземна підготовка здійснюється як за допомогою традиційних так і з використанням інноваційних методів і технологій (самостійна робота, модульна технологія, технологія дистанційного навчання).*

З'ясовано, що іноземна підготовка в сучасній університетській освіті нині розглядається як складний і багатоаспектний процес, під час якого не просто закладаються основи професійних знань, умінь і навичок, а відбувається вдосконалення механізмів трансляції знань за допомогою поєднання традиційних форм і методів навчання з інноваційними освітніми технологіями, що забезпечують можливість успішного навчання студентів, впливають на організацію і формування іноземної освіти, професійне становлення і розвиток майбутнього фахівця.

***Ключові слова:** іноземна підготовка; освіта; заклади вищої освіти; форми; методи; технології; іноземна мова; університет.*

Постановка проблеми. Обговорення в академічному середовищі проблем модернізації вищої освіти показує, що викладачі-практики не завжди усвідомлюють необхідність зміни пріоритетів у навчанні іноземних мов на немовних факультетах у закладах вищої освіти, а усталені стереотипи заважають застосуванню інновацій. Усе це переконує в необхідності більш ретельного вивчення й популяризації основних ідей реформування іноземної освіти.

Серед ключових моментів, що відображають реалії сьогодення і суттєво змінюють стратегію і тактику іноземної підготовки студентів немовних вишів, можна назвати кілька особливостей. Перш за все, до них відноситься зміна зовнішніх умов функціонування української системи вищої освіти, сутність яких описується поняттям «міжнародна інтеграція у сфері освіти».

До внутрішніх особливостей сучасної вищої освіти, які визначають специфіку навчання іноземної мови у виші, відноситься зміна філософії вищої освіти, яка розглядається як засіб особистісного і професійного розвитку студента. На думку О. Савченко, глобалізаційні процеси, включення України в Болонський процес змінюють не лише філософію освіти, а й концепцію її розвитку. Окреслена мета модернізації вищої освіти вмотивовує доцільність реальної трансформації національної системи освіти України і спрямованості зусиль на виконання завдань, зазначених у Болонських угодах [7, с. 223].

Аналіз останніх досліджень і публікацій та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема іноземної підготовки в закладах вищої освіти

знайшла широке відображення в науково-педагогічній літературі. Значним науковим доробком у цьому напрямі позначилися праці Є. Мусніцької, І. Попко, С. Симакової, Л. Філюк, Л. Яроцької. Питанням професійної підготовки педагога в умовах євроінтеграції присвячені праці В. Андрущенко, А. Верхоли, А. Власенко, В. Зябка, О. Савченко, С. Сисоєвої.

Мета статті полягає у висвітленні сучасного стану іншомовної підготовки студентів у немовних закладах вищої освіти.

Викладення основного матеріалу дослідження. Вища освіта – добре відома академічній спільноті в контексті Болонського процесу, який активував і посилив ті перетворення, що стали характерними для Європи. Більшість із них пов'язана з пошуком критеріїв порівняння й сумісності освітніх систем, інструментів і механізмів їх коректної конвергенції. Зазначені перетворення передбачають утвердження єдиних підходів до забезпечення якості вищої освіти, до розроблення навчальних матеріалів, що дають змогу представити їх мовою компетенцій і результатів на основі збереження національних культурно-освітніх традицій та ознак освітніх систем [1, с. 22].

Новий тип соціально-економічного устрою держави висуває до випускників вишів нові вимоги, серед яких все більший пріоритет надається формуванню комунікативних навичок, що дозволяють успішно організувати діяльність у широкому соціальному, економічному, культурному контекстах. Так, згідно з Концепцією мовної освіти в Україні, оволодіння мовами є одним із визначальних засобів формування людської особистості, основним стрижнем якого є всебічний розвиток усного і писемного мовлення, підпорядкованого опануванню мовою як засобом спілкування і пізнання. Існування багатьох аспектів поняття мовної освіти зумовлює виокремлення двох провідних напрямів, що передбачають навчання рідної мови і навчання іноземної мови [3]. Зокрема, у документі зазначено, що шкільна мовна освіта поглиблюється в закладах вищої освіти, де залежно від рівня державної акредитації, спеціалізації, обраного студентами фаху диференціюється обсяг і зміст мовних і мовленнєвих знань, умінь і навичок. Університетська освіта дає можливість удосконалювати володіння мовами, насамперед, державною, рідною та щонайменше однією з іноземних [4].

Базовими документами, що забезпечують практичну реалізацію кінцевих цілей навчання та впровадження реформи іншомовної освіти у ЗВО, виступають національні програми з навчання іноземних мов. Так, в Україні за спільною ініціативою Міністерства освіти та науки України та Британської Ради створено Типову навчальну програму для викладання англійської мови за професійним спрямуванням «National ESP Curriculum for Universities», що базується на рекомендаціях Ради Європи і передбачає розроблення навчальних модулів, які відповідають вимогам національної кредитно-модульної системи. Програма має на меті формування у студентів професійних мовних компетенцій, що сприяє їхньому ефективному функціонуванню в культурному розмаїтті навчального і професійного середовищ. Навчальна дисципліна «Іноземна мова» є однією з ланок професійного навчання, яка забезпечує формування адаптації студентів до професійної діяльності. Рекомендована Типова програма з англійської мови для спеціальних цілей (2005) передбачає формування у студентів закладів вищої освіти професійної комунікативної компетенції, яка розглядається як мовна поведінка, що є специфічною для академічного і професійного середовища [6].

На нашу думку, зміна соціокультурного і освітнього контексту в країні не може не впливати на цілі та зміст іншомовної освіти. Перш за все, слід зазначити, що по суті в сучасних умовах змінюється сама місія предмета «Іноземна мова», відбувається відмова від механічного заучування правил і текстів на користь мотивованого сприйняття студентом важливості комунікативного підходу.

Зокрема, у останні десятиліття навчання іноземних мов у немовних вишах бачиться в основному в «забезпеченні» суто професійної підготовки студентів. У загальну теорію навчання іноземних мов навіть був уведений термін «практико-орієнтоване навчання іноземної мови», орієнтований на оволодіння «мовою спеціальності». Нова роль іноземної мови може бути зрозуміла краще, якщо розглянути її на тлі традиційних уявлень про призначення навчальної дисципліни «Іноземна мова» в немовних закладах вищої освіти.

Основна мета курсу «Іноземна мова» у немовних вишах (факультетах) – послідовне формування комунікативної професійної компетентності студентів засобами іноземної мови, оволодіння практичними навичками читання й опрацювання інформації, технікою перекладу вузькопрофесійних текстів, удосконалення креативних здібностей і розумової активності. У процесі іншомовної підготовки «Іноземна мова» виступає як предмет, що підпорядкований профілюючим дисциплінам, і є ресурсом для накопичення спеціальних знань у рамках професійної освітньої програми, що відкриває перед студентами великі можливості для ознайомлення з зарубіжним досвідом у сфері обраної спеціальності.

Варто зазначити, що вимоги до студентів нефілологічного профілю надзвичайно високі, але необхідно відзначити, що подібні вимоги є абсолютно виправдані. Проте практика показує, що більшість студентів, які навчаються на немовних факультетах, не тільки не готові до спілкування іноземною мовою, але й не володіють необхідним лексичним мінімумом, не знають елементарних правил граматики. Досвід показує, що до ЗВО вступають випускники шкіл, які практично не володіють розмовним рівнем англійської мови. Тому перед викладачами стоїть важливе завдання – викликати інтерес до іноземної мови у студентів.

Л. Яроцька вважає, що з метою підвищення ефективності освітнього процесу при організації навчання студентів немовного профілю іншомовного професійного спілкування за основу доцільно взяти не систему мови (фонетику, граматику, лексику) і вести не аспектно викладання, як це відбувається у мовному виші, а специфіку професійної діяльності в тій предметній області, яку студент освоює. Завдяки іноземній мові спеціальність із перших днів навчання у виші може і повинна відкриватися студенту в широкому контексті глобального розвитку: 1) у контексті взаємозалежного розвитку різних областей знання, відкриваючи людський «вимір» освоюваної предметної області; 2) у різних соціокультурних контекстах, що забезпечується міжкультурною парадигмою лінгводидактики; 3) у різноманітних освітніх контекстах, які студенти «відкривають», знайомлячись (при реалізації індивідуальних і групових дослідницьких проектів, а також у ході подальших закордонних стажувань) із найбільш поширеними і визнаними національними моделями підготовки фахівців освоюваної предметної області; 4) на декількох лінгвокогнітивних підставах, що забезпечує унікальну можливість для формування сучасної професійної картини світу, розвитку світогляду особистості в цілому [10, с. 53].

Як зазначає Л. Філюк [9], розвиток міжкультурної професійної комунікації здійснюється як за допомогою традиційних, так і з застосуванням інноваційних методів і технологій, при цьому акцент робиться на розвитку готовності і здатності студента до подальшого вдосконалення іншомовної компетентності.

Варто зазначити, що незважаючи на зростаючу роль іноземної мови, перед викладачами і студентами, з-поміж інших, стоїть проблема обмеженої кількості годин, виділеної на вивчення іноземної мови. Саме тому в таких умовах повинні застосовуватися ті методи і технології навчання, упровадження яких сприятиме раціональному використанню часу, відведеному на проведення практичних занять і самостійної роботи студентів, яка набуває особливої актуальності при вивченні іноземної мови [2].

С. Симакова вказує, що самостійна робота у процесі вивчення іноземної мови в немовному виші важлива в багатьох відношеннях. Ефективність самостійної роботи тільки тоді приносить свої плоди, коли вона є складовим і постійним елементом освітнього процесу. Тільки при планомірному і систематичному включенні самостійної роботи до освітнього процесу в студентів можуть виробитися тверді вміння й навички. Не менш важливим є і той факт, що в процесі самостійної роботи розвивається професійне мислення студентів. Навчити студентів самостійно працювати означає підготувати їх до майбутньої громадської та професійної діяльності. Одним із стимулювальних аспектів самостійної роботи є заохочення найбільш активних методів навчання. Позааудиторне читання у процесі самостійної роботи має яскраво виражений пізнавальний характер, прищеплює інтерес до іноземної мови, до роботи з зарубіжною літературою за фахом. Оволодівши вмінням самостійно працювати, студенти немовного вишу зможуть вдосконалити знання іноземної мови і після закінчення закладу вищої освіти, що допоможе їм бути більш конкурентоспроможними на ринку праці [8, с. 164].

На думку Є. Мусницької, найбільш ефективною технологією при навчанні іноземних мов студентів немовних вишів є модульна технологія, сутність якої полягає в такому структуруванні освітнього процесу, яке реалізує динаміку оволодіння іноземною мовою у формі певних блоків – модулів. Кожен із таких модулів характеризується цільовими, змістовими і оціночними параметрами, відповідними проміжним і кінцевим вимогам до рівня досягнутих студентами результатів, сформульованими у формі знань, навичок і вмінь у різних конкретних видах іншомовної мовленнєвої діяльності. Модулі освоюються студентами в певній послідовності, яка допускає індивідуальний режим їх освоєння – відповідно до принципу індивідуального підходу й особистісної орієнтації навчання [5, с. 114].

Особливу значущість нині набуває впровадження технологій дистанційного навчання, які можуть бути як альтернативою традиційному навчанню, так і прекрасним доповненням до нього, вигідно розширюють «класичні» форми організації освітнього процесу. Необхідно зауважити, що дистанційне навчання – це не форма навчання, а набір технологій, що дозволяють здійснювати процес навчання дистанційно. Студент отримує доступ до особистого кабінету викладача в системі дистанційного навчання ЗВО. У цій системі викладачі розміщують необхідні навчальні матеріали і завдання для контролю успішності студента.

Дистанційні методи мають ряд переваг: інтерактивне навчання за допомогою комп'ютера проводиться без відриву від роботи і практично без виїздів із місця проживання учнів; гнучкий графік та індивідуальні умови для кожного студента; за допомогою систем дистанційного навчання здійснюється постійний доступ студентів до навчального матеріалу; отримання навичок пошуку і систематизації інформації; консультування та проведення дискусій; тестування знань і навичок студентів. Застосування технологій дистанційного навчання індивідуалізує освітній процес, пробуджує інтерес до самовираження і творчості, підвищує іншомовну активність студентів.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Резюмуючи вищевикладене, відзначимо, що іншомовна підготовка в сучасній університетській освіті нині розглядається як складний і багатоаспектний процес, під час якого не просто закладаються основи професійних знань, умінь і навичок, а відбувається вдосконалення механізмів трансляції знань за допомогою поєднання традиційних форм і методів навчання з інноваційними освітніми технологіями, що забезпечують можливість успішного навчання студентів, впливають на організацію і формування іншомовної освіти, професійне становлення і розвиток майбутнього фахівця.

Перспективними для подальшого наукового пошуку є питання розроблення технологій формування іншомовної культури для студентів немовних спеціальностей.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П. Модернізація педагогічної освіти відповідно до викликів XXI століття / В. П. Андрущенко, В. І. Бондар // Вища освіта України. – 2009. – № 4. – С. 17–23.
2. Актуальність вивчення іноземних мов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osvita.org.ua/news/index.html>.
3. Безлюдна В. В. Професійна підготовка майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах України (1948-2016 рр.): теорія і практика : моногр. / В. В. Безлюдна. – Умань : Видавець «Сочінський М. М.», 2017. – 342 с.
4. Концепція мовної освіти в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/doc/files/news/132/13252/Concept_L_education.doc (дата звернення: 18.01.2015).
5. Мусницькая Е. В. Подготовка по иностранным языкам в вузах неязыковых специальностей : от традиции к новациям / Е. В. Мусницкая // Вестник Московского государственного лингвистического университета. Серия : Образование и педагогические науки. – 2012 – № 15. – С. 108–116.
6. Попко І. А. Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов у вищих навчальних закладах / І. А. Попко // Лінгвометодичні концепції викладання іноземних мов у немовних вищих навчальних закладах України : зб. наукових статей учасників Всеукр. наук.-практ. конф. – Київ, 2003. – С. 278–294.
7. Савченко О. П. Вища педагогічна освіта України : актуальність інтеграційних процесів / О. П. Савченко // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. праць / за заг. ред. проф. В. І. Сипченка. – Слов'янськ, 2012. – Спец. вип. 10. – С. 217–224.
8. Симакова С. В. К вопросу о самостоятельной работе студентов по иностранному языку в неязыковом вузе / С. В. Симакова // Альманах современной науки и образования. – 2013. – № 3. – С. 164–165.
9. Філюк Л. М. Сучасні дослідження у сфері викладання іноземних мов у немовних вищих навчальних закладах / Л. Філюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – 324 с.
10. Яроцкая Л. В. Дисциплина «Иностранный язык» и профессиональное развитие личности / Л. В. Яроцкая // Вестник Московского государственного лингвистического университета. Серия : Образование и педагогические науки. – 2015. – № 14. – С. 48–55.

References

1. Andrushchenko, V. P., & Bonard, V. I. (2009). *Modernization of pedagogical education in accordance with the challenges of the XXI century*. Higher education of Ukraine, 4, 17–23 (in Ukr.)
2. *Actuality of the study of foreign languages*. – Retrieved from: <http://www.osvita.org.ua/news/index.html>.
3. Bezlyudna, V. V. (2017). *Professional training of future teachers of foreign languages in higher pedagogical educational institutions of Ukraine (1948-2016 years): theory and practice: monogr.* Uman: Publisher «Sochinsky M. M.» (in Ukr.)
4. *Concept of language education in Ukraine*. Retrieved from: osvita.ua/doc/files/news/132/13252/Concept_L_education.doc
5. Musnitskaya, E. V. (2012). Foreign languages training in higher educational institutions of non-linguistic specialties: from tradition to innovations. *Bulletin of the Moscow State Linguistic University. Series: Education and Pedagogical Sciences*, 15, 108–116 (in Russ.)
6. Popko, I. A. (2003). *Modern tendencies in teaching foreign languages in higher educational institutions. Lingvomethodichny concepts of teaching foreign languages in non-English higher education institutions in Ukraine: Zb. scientific articles of participants allukr. science-practice conf., Kyiv, 278–294.* (in Ukr.)
7. Savchenko, O. P. (2012). *Higher pedagogical education of Ukraine: relevance of integration processes. Humanization of educational process: Sb. sciences works / ed. prof. V. I. Sipchenko.* Slovyansk, 10, 217–224 (in Ukr.)
8. Simakova, S. V. (2013). The question of independent work of students in a foreign language in a non-linguistic university. *Almanac of Modern Science and Education*, 3, 164–165 (in Russ.)
9. Filuk, L. M. (2017). Modern studies in the field of teaching foreign languages in non-language higher educational institutions. *Scientific Notes of the National University of Ostroh Academy. Series «Philological».* Ostrog: View of the NauOA, 67, 324 p (in Ukr.)
10. Yarotskaya, L. V. (2015). Discipline «Foreign Language» and professional development of the personality. *Bulletin of the Moscow State Linguistic University. Series: Education and Pedagogical Sciences*, 14, 48–55 (in Russ.)

Abstract. BEZLUDNA Vita Valeriyvna. *Foreign language training in modern university education.*

Introduction. *The discussion in the academic environment of the problems of higher education modernization shows that teachers-practitioners are not always aware of the need to change the priorities in teaching foreign languages in non-language departments in higher education institutions, and established stereotypes hinder the use of innovations. All this proves*

the need for a more thorough study and popularization of the basic ideas of reforming foreign language education.

Among the key points that reflect today's realities and change the strategy and tactics of foreign language training for non-native high school students, we can name a few peculiarities. First of all, they relate to the change in the external conditions of the functioning of the Ukrainian higher education system, the essence of which is described by the concept of «international integration in education». The internal features of modern higher education, which determine the specifics of teaching a foreign language in the university, include the change in the philosophy of higher education, which is considered as a means of personal and professional development of the student.

*The **purpose** of the paper is to highlight the current state of foreign language training for students in non-language higher education institutions.*

***Results.** The article deals with the normative documents that provide the practical realization of the ultimate goals of education and implementation of the reform of foreign language education in higher education institutions. The author focuses on the fact that the main purpose of the course «Foreign Language» in non-language higher education institutions is the consistent formation of the communicative professional competence of students by means of foreign language, mastery of practical skills of reading and processing of information, techniques for the translation of narrow-text, etc. It was found that foreign language training is carried out both with the help of traditional and innovative methods and technologies (independent work, modular technology, technology of distance learning, etc.*

***Conclusion.** It has been found out that foreign language training in modern university education is considered today as multidimensional process, during which not only the foundations of professional knowledge, skills and abilities are laid, but there is an improvement in the mechanisms of knowledge translation by combining traditional forms and methods of teaching with innovative educational technologies. All these provide the opportunity for students to succeed, affect the organization and formation of foreign language education, the professional formation and development of a future specialist.*

***Key words:** foreign language training; education; institutions of higher education; forms; methods; technologies; foreign language; University.*

*Одержано редакцією 12.09.2018
Прийнято до публікації 16.09.2018*